

Ярослав Федорук

Нездійснений проект ірландської колонізації України 1655 року

В статті проаналізовано плани ірландської колонізації українських земель у 1655 р.

Ключові слова: ірландська колонізація, Україна, Річ Посполита.

В статье проанализировано планы ирландской колонизации украинских земель в 1655 г.

Ключевые слова: ирландская колонизация, Украина, Речь Посполитая.

The paper deals with an unrealized project of Irish colonization of Ukraine in 1655 year.

Keywords: Irish colonization, Ukraine, Polish-Lithuanian Commonwealth.

До теперішнього дослідження про ірландську колонізацію, що могла відбуватися на українських землях у 1655 р., спонукають нас повернутися додаткові матеріали, які доповнюють висновки, вміщені свого часу в статті 1996 р.¹ Пошукову роботу над джерелами до вивчення тем такого жанру можна проводити лише принагідно, відкладаючи матеріали під час праці над іншими дослідницькими проектами. Це пояснює причину того, що ми знову повертаємося до цієї проблеми після тривалої перерви.

Весна 1655 р. була останнім відносним затишком для Речі Посполитої перед шведським наступом. Щойно завершилася Охматівська кампанія, яка привела до фактичної поразки польсько-татарських військ, і український гетьман та московський цар розробляли плани нових походів на Польщу і

¹ Федорук Я. Польські плани ірландської колонізації України у 1655 році // Україна в минулому. — К.–Львів, 1996. — Вип. IX. — С. 31–36. Англomовну версію статті див.: Fedoruk Ya. An Unrealized Project of the Irish Colonization of Ukraine (1655) // Journal of Ukrainian Studies. — Edmonton–Toronto, 2008/2009. — Vol. 33/34. — P. 117–133.

Велике князівство Литовське. На півночі шведський король Карл X Густав (1654–1660) вів інтенсивну підготовку до війни з Річчю Посполитою, яку вирішено було розпочати після рішень грудневого риксроду у Стокгольмі у грудні 1654 р. Ослаблена у Тридцятилітній війні Габсбурзька імперія відмовлялася підтримати польського короля Яна Казимира (1648–1668) своїми військами, обмежуючись дипломатичними посередницькими заходами для укладення миру між Річчю Посполитою і Москвою або Швецією. Шведські послы у Лондоні настійливо наполягали, щоб протектор уклав угоду зі Швецією проти Об'єднаних Провінцій². Дипломатичні акції польського уряду в Голландії та Англії у 1654 р. скеровувалися на формування ліги на захист Балтики від агресивних планів Швеції. Однак така політика призводила до погіршення взаємин між Річчю Посполитою та урядом Олівера Кромвеля.

Після Охматівської кампанії Річчю Посполита докладала багатьох зусиль для комплектації нової армії на відсіч українсько-московським військам. За таких обставин у польських урядових колах з'явилися якісь розмови про ірландських солдатів, які просилися на службу до коронної армії. Про це відомо, наприклад, з листа воєницького каштеляна Яна Вельопольського до короля Яна Казимира від 4 березня 1655 р. Копія цього документа зберігається у рукописній книзі XVII ст., писаній самим Вельопольським, що типологічно належить до поширених у той час т. зв. *Silva regum* — популярних шляхетських книг з нотатками про різні тогочасні події і з записами офіційних та приватних документів. «Не бачу іншого способу для військової операції, — писав Вельопольський, — окрім того, щоб якнайшвидше залучити кілька тисяч ірландців (*Irlandczykow*), котрі, як я чув, зголосилися на службу в. к. м., м. м-твому панові. У цьому я бачу багато вигод: люди вже готові, через становиська, через нищення держав в. к. м., давши їм якогось зацного і компетентного у проведенні чужинців комісара, прямо, не барячись, під регімент їх м-тей пп. гетьманів прийдуть. І не тільки можна буде їх використати у війні, але, знаючи їх за людей військових — ця суворість загартовує також вроджені властивості осадників, — в. к. м-ть, н. м-тивий пан, може осадити їх на місце козаків у тих краях, через що утвориться для Вітчизни укріплення і заслона з того боку, і ці [землі] були б рівночасно місцем винагороди [для них]. З котрих найкращі могли б допуститися до привілеїв шляхти [...], щоб напотім це створило велику перепону всім повстанням, як і сама відмінність націй [цьому сприятиме]»³.

Насамперед, звертає увагу той факт, що це не якісь недостовірні обзові авізи, непевні чутки або розмови, а лист поважного польського урядовця до

² *Roberts Michael*. Cromwell and the Baltic // *The English Historical Review*. — 1961. — Vol. 76. — P. 415–417.

³ *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie*. — *Archiwum Publiczne Potockich*. — Ks. 45. — T. 1. — Fol. 16–16 v. Польський текст див. у додатку № 1.

короля (Вельопольський брав участь також і в дипломатичних місіях, наприклад, у посольстві до Відня восени 1656 р.). Лист подає план щодо вербування ірландських солдат до коронної армії з дальшим їхнім оселенням на козацьких землях і можливою майбутньою шляхетською нобілітацією найкращих їхніх вибранців. Лист датовано 4 березня 1655 р., і войницький каштелян писав його з розрахунком, що ця проблема буде розглядатися на раді сенату, що мала невдовзі зібратися у Варшаві. Однак на цій раді планувалося обговорити набагато важливіші проблеми, ніж ірландські поселення в Україні, і сенатори домагалися від Яна Казимира якнайшвидшого скликання сейму⁴. Головне нерозв'язане питання польської зовнішньої політики того часу — мирний договір зі Швецією, і тому на цій раді найголовнішою справою в обговореннях між сенаторами та королем повинна була стати повноважна інструкція для польського посла до Стокгольма.

Інше джерело не таке достовірне, навіть часом плутане з фактологічного боку, однак, незважаючи на це, також є важливим і вартим уваги. Йдеться про інформацію у відомій рукописній книзі казимирського райці Мартина Голінського, отриману упорядником від свого колеги казимирського райці Андрія Ясовського, який 26 червня писав до Казимира з Варшави. «Англійський парламент, який вбив свого короля [Карла I (1625–1649)], стративши його, виступив проти його сина⁵, — читаємо в документі. — За цим королевичем встала Шотландія або шотландська земля, також Гібернія (Hibernia)⁶ або ісландці (*Islilandowie*), які є католиками. Англійці, переможці у цій війні, виганяють їх з їхніх власних земель, з яких ці небоги мають уступитися з жінками і дітьми, що їх є двісті тисяч. Між ними є 40 000 [готових] до бою, оберштер або капітан яких приїхав звідити до короля і до Речі Посполитої, прохаючи, аби Річ Посполита змогла їх прийняти і аби їм було виділено якусь землю, де б вони могли зійтися і осісти. А ці 40 тисяч висловлюють готовність іти проти неприятеля туди, куди їм король й. м. накаже, не бажаючи жодної платні, а лише про те просячи, аби могли лишитися при тих містах, які дістануться їм від неприятеля у тій землі. Не хотіли пани і шляхта на це дозволити, остерігаючись того, щоб не стали такими, як перед тим хрестоносці в Пруссії, — зміцнившись, стали сильні супроти поляків»⁷.

Незважаючи на деяку хаотичність цих відомостей, новини Ясовського в основному перегукуються з листом Яна Вельопольського і датуються приблизно тим самим часом — першою половиною 1655 р. Однак Ясовський

⁴ Універсал про його скликання король видав 31 березня: Ochmann-Staniszevska Stefania, Staniszevski Zdzisław. Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. Prawo—doktryna—praktyka. — Wrocław, 2000. — Т. I. — S. 232.

⁵ Пізніший король Карл II Стюарт (1660–1685).

⁶ Латинська назва Ірландії.

⁷ Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка. — Ф. 5: Оссолінські. — Од. зб. 189/II. — Арк. 759–760. Польський текст див. у додатку № 2.

писав свій лист уже після роботи сейму, що засідав від 19 травня до 20 червня. Через це його новини відображають ті чутки, які побутували у Варшаві після сейму. Ці відомості підтверджують, що ідеї колонізувати ірландцями (у Голінського вони помилково названі «Islilandowie») частину земель Речі Посполитої були досить поширеними у Варшаві у той час. Важливими згадками у відомостях Ясовського є нотатки про гінця від ірландців до короля і Речі Посполитої у справі осадництва — якогось капітана, а також причини (як їх пояснює автор листа), чому король і сенатори не могли погодитися на здійснення такого проекту: сумний досвід з німецькими хрестоносцями дає полякам скептичний погляд на справу нових колоністів. Різниця у цих двох джерелах також і в грандіозності колонізаційних планів: у Вельопольського зустрічаємо згадку лише про «[...] кілька тисяч ірландців [...]», Ясовський натомість пише про велику частину народу — 200 000 людей, з яких 40 000 військових. У дійсності ж, як побачимо далі, у червні під час роботи сейму йшлося про осадництво лише 1000 ірландських солдат.

Ще одну вістку про плани використання ірландських військових регіментів на службі Речі Посполитої і їхнього осадження в Україні знаходимо в одному з польських трактатів 50-х років XVII ст. Згадки ці, як виходить з контексту, могли стосуватися саме того періоду, про який згадується в обох листах — каштеляна Вельопольського і райці Ясовського. У цьому джерелі зазначено: «...І навіть могла б Річ Посполита осадити чужоземцями слободи — зокрема в Україні, — залучаючи щоразу нових регіментарів і надаючи [ці маєтності] їм у власність, як з цим уже зголошувалися ірландці, добрі жовніри й католики. Валлійців також, народ численний, до того ж католики, швидко вдалося б сюди прихилити [на службу], бо їх також, як і ірландців, попирає бідність дому. Отак Річ Посполита мала б тоді й більшу оборону людьми, і кращі прибутки, згідно з прислів'ям: “Де є народ, там і податки” (Ubi populus, ibi obolus)»⁸.

Таким чином, документи засвідчують погляд деяких польських урядовців на шлях часткового розв'язання проблеми козацьких повстань за допомогою поселенців з Ірландії. Зі змісту цих текстів можна виділити наступні найважливіші питання. Поселенці повинні були осадитися на визначеній території «[...] на місці козаків у тих краях [...]», тобто у Київському, Брацлавському або Чернігівському воєводствах. Це означає, що вони не мали б осадити гарнізонами залоги, розкидані по різних містах України, а

⁸ Прислів'я спеціально стосується колонізації нових земель; обол — давня грецька монета, одна шоста драхми. Див. «Rada do poprawy Rzeczypospolitej Polskiej» (1657): Pisma polityczne z czasów panowania Jana Kazimierza Wazy (1648–1668). Publicystyka–Eksorbitancje–Projekty–Memoriały / Wyd. S. Ochmann-Staniszevska. — Wrocław etc., 1989. — Т. I: (1648–1660). — Док. 42. — С. 202. Це місце в анонімному трактаті про ірландських колоністів не обійшло увагу рецензента, див.: Sysyn F. [Review] // Harvard Ukrainian Studies. — 1991. — Vol. XV. — P. 451. Польський текст див. у додатку № 3.

зайняли б цілісну частину її території. Ці землі повинні були б вважатися компенсацією за їхню службу. З доброю репутацією військових, ірландці могли бути залучені до коронної армії проти ворогів Речі Посполитої одразу, «не барячись». Врешті, осадництво слобід ірландцями, які різнилися від козаків своєю релігією, мало б витворити захисну стіну «для Вітчизни з того боку», себто між властивими — в opinіi поляків — територіями Корони й козацькими землями трьох воєводств. Відмінність між обома народами також мала бути гарантом безпеки від майбутніх козацьких повстань.

Слід зазначити, що у Речі Посполитій політика колонізації, як правило, проводилася проти турків і кримських татар. Заселення порожніх земель степового кордону повинно було попередити напади кочових орд і руйнування країни. Однак початок війни з козаками у 1648 р., що призвело до їхньої дальшої присяги на вірність московському цареві у 1654 р., спричинив велику кризу Польсько-Литовської держави. У жовтні 1654 р. було укладено договір між Яном Казимиром і кримським ханом Мегмедом Гіреєм IV. Тому ці свідчення 1655 р. мали б розглядатися більше з погляду конкретного політичного моменту того часу, ніж із загальної оцінки польської політики колонізації степового пограниччя. При цьому важливо зрозуміти ширший історичний контекст політичної та дипломатичної історії Північної Європи, зокрема, Англії. Це дозволить краще пояснити витoki, звідки бралися пропозиції ірландців до короля і Речі Посполитої оселити порожні землі.

* * *

Після завоювання Ірландії кромвелівською армією у 1651 р. ця країна була на особливому становищі у вербуванні ірландських військ на службу до багатьох європейських держав. Репресивна політика Англії щодо Ірландії призводила до реквізиції земель і власності католиків. Майже за двадцять років від ірландського повстання 1641 р. до реставрації монархії у 1661 р. частка католицьких наділів в Ірландії зменшилася з 59 до 20 відсотків⁹. Переселення ірландців на захід від ріки Шаннон, вивезення ірландців-католиків у заслання або в рабство на Барбадос та інші британські колонії Нового Світу, фізичне переслідування, ув'язнення й страти повстанців, заохочення протестантських колоністів до заселення ірландських земель — такими були основні риси колоніальної політики Кромвелля у цій країні. Особливі репресії були скеровані проти католицьких священників, які не тільки заважали поширювати протестантизм, але й підбурювали народ до непокори англійській владі й до повстань¹⁰. Урядовцем, який ревню

⁹ *Simms J.G.* The Williamite Confiscation in Ireland, 1690–1703. — London, 1956. — P. 195–196; *Barnard Toby Christopher.* Cromwellian Ireland. Government and Reform in Ireland, 1649–1660. — Oxford, 1975. — P. 11.

¹⁰ *Moran Patrick Francis.* Historical Sketch of the Persecutions suffered by the Catholics of Ireland under the rule of Cromwell and the Puritans. — Dublin, 1884. — P. 258–261.

заохочував такі жорстокі методи управління в Ірландії, був Чарльз Флітвуд, зять Кромвеля і його намісник у 1652–1655 рр. У липні 1655 р. Генрі Кромвеля було призначено командувачем ірландською армією в Дубліні, й у вересні він змінив Флітвуда, перебравши від нього обов'язки намісника Ірландії. Упродовж наступних двох років англійська колоніальна політика була поміркованішою у цій країні у порівнянні з попередником Генрі Кромвеля.

Таке становище, звичайно, було обтяжливим для ірландців. Почалася масова еміграція ірландських католиків в Іспанію, Францію та Іспанські Нідерланди¹¹. До того ж ця еміграція заохочувалася англійським урядом. «Священники й військові [...] у першу чергу депортуються повністю з країни [...]», — писалося у тогочасному трактаті Вінцента Гукіна, друкованому у 1655 р.¹² Деякі обмеження для ірландських католиків були вироблені, зокрема, у червні 1654 р. Згідно з п. 7 відповіді на пропозиції управителя міста Голвея Пітера Стюберса, ірландцям, яких було переселено до провінції Каннахт (Connaught), заборонялося переміщатися в Англію або Шотландію, вести там торгівлю, але дозволялося йти «[...] до тих іноземних країв, до яких вони захочуть [...]»¹³. Однак становище нових англійських та шотландських поселенців було дуже непевним. У серпні 1652 р. парламент видав «Акт про осадництво», але колонізація цієї країни, що проводилася такими суворими методами, була дуже штучною і підтримувалася переважно військовою силою¹⁴.

У завойованій країні, якою була Ірландія, війська ірландців спричиняли немало клопотів для уряду Кромвеля у Дубліні. З одного боку, Англія не могла використовувати їх для розвитку протестантської справи, навіть поза межами Ірландії. З іншого, — озброєні ірландці були тою опорою, на яку могли розраховувати роялісти, щоб використати Ірландію, як територію для наступу на Англію, піднімаючи одночасно повстання всередині країни. Такі плани роялістів могли бути здійснені й за підтримки іноземних держав. У різні періоди протекторату Кромвеля така загроза існувала постійно

Багато документів на цю тему опубліковано у збірнику: *Ireland under the Commonwealth, being a Selection of the Documents Relating to the Government of Ireland from 1651 to 1659* / Ed. Robert Dunlop. — Manchester, 1913. — Vol. 2 (1652–1659). — P. 549, 553, 555–556, 559–560, 625, *passim*.

¹¹ *Parker G.* The Army of Flanders and the Spanish Road, 1567–1659. — Cambridge, 1972. — P. 52.

¹² *Gookin Vincent.* The Great Case of Transplantation in Ireland Discussed; Or, Certain Considerations, wherein the many great inconveniences in the transplanting the Natives of Ireland generally out of the three Provinces of Leinster, Ulster, and Munster, into the Province of Connaught, are shewn. — London, 1655. — P. 13.

¹³ *Ireland under the Commonwealth, being a Selection of the Documents...* — Vol. 2. — Doc. 510. — P. 432.

¹⁴ *Barnard Toby Christopher.* Cromwellian Ireland. — P. 91; *Curtis Edmund.* A History of Ireland. — 10th ed. — Norwich, 1964. — P. 252–253.

спершу з боку Франції, а пізніше, після укладення англійсько-французького договору у листопаді 1655 р., з Іспанії. Тому для протектора було важливо заохочувати іноземних правителів, союзників Англії, набирати ірландців до себе на службу.

Одним із тих правителів, хто винаймав велику кількість ірландських військ у період після завоювання Кромвелем Ірландії, був іспанський король Філіп IV (1621–1665). В одному з донесень до державної ради за січень 1653 р. прямо говориться, що хоч на службу в Іспанію, починаючи з квітня попереднього року, було відправлено 13 000 ірландців, однак тепер готуються нові війська з числа тих, хто раніше виступав зі зброєю проти парламенту¹⁵. У березні того самого року комісари в Ірландії писали, що відправка в Іспанію якнайбільшої кількості ірландських солдатів, які воювали проти Англії, зміцнить безпеку у цій країні й буде сприятливим фактором для розвитку протестантизму¹⁶. «Агент іспанського уряду відправляв їх кожного місяця тисячами й тисячами, частково до Іспанії, частково до Бельгії», — писав тогочасний анонімний автор у 1654 р.¹⁷ Загалом за період з 1651 р. до 1654 р. на іноземну службу було відправлено 34 000 ірландців¹⁸.

Крім Іспанії, ірландські війська пропонувалися Кромвелем на службу до інших країн, зокрема, Швеції. На початку 1655 р. державний секретар Джон Турло відмовив шведському послові у Лондоні Пітеру Юліусу Койету у вербуванні шотландських регіментів для армії Карла X Густава, який у той час готувався до війни з Річчю Посполитою. Послу запропонували набрати ірландців замість шотландців, але Койет дав відповідь, що «шотландці були протестантами, а ірландці папістами, до яких... [Карл X Густав] не мав би такого самого довір'я, якщо вони будуть залучені до війни з папою римським»¹⁹. Отже, шотландські війська, на противагу, ірландцям мали більше значення для Кромвеля, який використовував їх для зміцнення протестантської справи.

¹⁵ Ireland under the Commonwealth, being a Selection of the Documents... — Vol. 2. — Doc. 329. — P. 310.

¹⁶ Ibidem. — Doc. 351. — P. 323–324.

¹⁷ Цит. за рукописом «Status rei Cath[olicae] in Hibernia hoc anno 1654», згаданим у Патріка Франціса Морана, див.: *Moran Patrick Francis*. Historical Sketch of the Persecutions suffered by the Catholics of Ireland under the rule of Cromwell and the Puritans. — P. 253.

¹⁸ *Prendergast John Patrick*. The Cromwellian Settlement of Ireland. — New York, 1868. — P. 78 (розділ «Departure of the Swordmen for Spain»).

¹⁹ Swedish Diplomats at Cromwell's Court, 1655–1656: The Missions of the Peter Julius Coyet and Christer Bonde / Ed. Michael Roberts. — London, 1988. — Doc. 19 (Койет до Карла X Густава, Лондон, 1 (11) червня 1655); *Roberts Michael*. Charles X and the Great Parenthesis: A Reconsideration // Idem. From Oxenstierna to Charles XII: Four Studies. — Cambridge, New York etc., 1991. — P. 133.

Ірландські найманці, згадані у наведених польських джерелах, також могли належати до тої самої категорії військ, що були ворожою силою для англійської держави в Ірландії. Кромвель був свідомий того, що за першої зручної нагоди вони могли підняти повстання проти нього. Цих «кілька тисяч ірландців», як про них пишуть Ян Вельопольський і Мартин Голінський, можна шукати, з одного боку, у зв'язках Англії з Іспанією і, з іншого — у взаєминах Яна Казимира з іспанськими та австрійськими Габсбургами. До того ж у коронній армії траплялися іспанці²⁰, а з австрійцями такі зв'язки були постійними через використання у Польщі як цілих австрійських найманих регіментів, так і окремих офіцерів або інструкторів інженерної чи фортифікаційної справи²¹.

До осені 1654 р. протестантську Англію і католицьку Іспанію єднав спільний антифранцузький напрям у зовнішній політиці. З одного боку, війна Франції та Іспанії, з іншого, — підтримка урядом Мазаріні королівської родини Стюартів, яка знайшла притулок у Парижі²², спричинили до тісної співпраці Кромвеля з Філіпом IV. Не було таємницею, що Мазаріні підтримує роялістів та повстанців в Англії, Шотландії та Ірландії. В останніх місяцях 1653 р. колишній командувач військами Карла I, його племінник принц Руперт, син чеського короля Фрідеріка I (1619–1620) і Єлизавети Стюарт, прибув до Франції після років піратського скитання у Новому Світі. У січні 1654 р. він з'явився в Парижі й кардинал Мазаріні виношував плани про те, щоб висадити його в Ірландії разом з роялістами та ірландськими військами, розпочавши війну в Англії²³. Такі відносини між Францією та Англією балансували на межі війни і миру. У 1654 р. чутки про англійсько-французьку війну, що могла початися в будь-який час, були дуже поширеними в Європі. У березні того року агенти Мазаріні доносили про 120 бойових кораблів англійського флоту, що мав виступити до морського узбережжя Франції²⁴. У цій статті ми не ставимо за мету проаналізувати всі аспекти тогочасних англійсько-французьких відносин, проте навіть побіжний погляд на цю проблематику дозволяє побачити, що суперечності між

²⁰ Степанів Я. [Дашкевич Я.] Португалія, Іспанія та Україна: (Стежками небуденних зв'язків XVI–XVII ст.) // Україна. Наука і культура. — К., 1991. — С. 157.

²¹ Про такі випадки див., напр.: Федорук Я. Віленський договір 1656 року: Східноєвропейська криза і Україна у середині XVII ст. — К., 2011. — С. 308.

²² Вдова Карла I Генрієтта Марія, яка була старшою донькою французького короля Генріха IV (1589–1610), та її сини Карл, король Шотландії й пізніше Англії, та Джеймс. Після укладення мирного договору між Францією та Англією у листопаді 1655 р., вони були депортовані з Парижа.

²³ Ireland under the Commonwealth, being a Selection of the Documents... — Vol. 2. — Doc. 426. — P. 373; *Thurloe John*. A Collection of State Papers of John Thurloe. — London, 1742. — Vol. II. — P. 6.

²⁴ *Gardiner Samuel Rawson*. History of the Commonwealth and Protectorate 1649–1656. — New York; Bombay, 1903. — Vol. III (1653–1655). — P. 123.

обома країнами штовхали Кромвеля до зближення з Іспанією. Крім цього, англійсько-іспанський союз опосередковано скеровувався також і на захист переслідуваних гугенотів Франції, які поряд з принцом Конде відправили послів до протектора²⁵.

У своїй війні з Францією іспанці часто порушували перед Кромвелем питання військової допомоги, й у цій ситуації для нього була добра нагода використати ірландців-католиків. Перебуваючи на службі Філіпа IV, як вважав Кромвель, вони водночас відстоювали б інтереси протекторської Англії. Відправка багатьох тисяч військ з Ірландії у Фландрію або до інших країн стала однією з прикметних рис політики Кромвеля в Ірландії у 1651–1655 рр.²⁶ Однак ірландці, для яких військова служба видавалася добрим виходом з англійської колоніальної залежності, і які заохочувалися до цього платнею та привілеями, дуже часто розчаровувалися й переходили з іспанського боку на французький або до роялістів²⁷. Крім того, наприкінці 1655 — на початку 1656 рр. багато з них таємно поверталосся додому, створюючи загрозу для нових повстань проти Кромвеля та ймовірного іноземного вторгнення до Ірландії за участю Карла Стюарта²⁸.

Період, що передував весні 1655 р. (тобто часові, відколи ірландські колоністи для України згадуються у польських джерелах), не був виключенням у таких складних взаєминах між Англією, Іспанією та найманими військами з Ірландії. У ці роки між Філіпом IV та Кромвелем велися часті переговори про відправку ірландців. На кінець 1653 р., наприклад, була досягнута одна з угод про транспортування десяти тисяч ірландського війська до Європи²⁹. У звітах до Мазаріні та до інших французьких урядовців від березня 1654 р. французькі послы у Лондоні Поль де Баас і Антуан де Бордо повідомляли про два англійські регіменти і також про три тисячі ірландців, що готувалися до висадки з Англії³⁰. Олівер Кромвель писав до комісарів в Ірландію, щоб цих три тисячі солдатів («native Irish») перекинути

²⁵ *Bowman Jacob*. The Protestant Interest in Cromwell's Foreign Relations. — Heidelberg, 1900. — P. 20–21.

²⁶ Ireland under the Commonwealth, being a Selection of the Documents... — Vol. 2. — Doc. 324, 329, 351, 360, 375, 417, 424, 427, 428, passim.

²⁷ Ibidem. — P. 328 (note).

²⁸ Ibidem. — Doc. 779. — P. 562–563; Calendar of State Papers and Manuscripts, relating to English Affairs, existing in the Archives and Collections of Venice, and in other Libraries of Northern Italy. — Nendeln; Lichtenstein, 1970 (repr. ed. 1930). — Vol. XXX. — Doc. 171. — P. 125. Про політичні плани майбутнього англійського короля, пов'язані з війною Кромвеля з Іспанією, див.: *Geyl Pieter*. Orange and Stuart 1641–1672 / Transl. [from Dutch] by Arnold Pomerans. — New York, 1969. — P. 126.

²⁹ *Abbott Wilbur Cortez*. Writings and Speeches of Oliver Cromwell. — Cambridge, 1945. — Vol. III (1653–1655). — P. 394.

³⁰ Ibidem. — P. 219; *Gardiner Samuel Rawson*. History of the Commonwealth and Protectorate 1649–1656. — Vol. III. — P. 122.

до Фландрії³¹. З іспанського боку на цих переговорах з Англією інтереси представляв принц Конде, один з колишніх лідерів Фронди (1648–1653), який після вигнання з Франції мусив шукати притулку при дворі Філіпа IV³². Улітку 1654 р. маємо ще кілька повідомлень про відправку кількох ірландських регіментів до порту Св. Себастьяна поблизу Дюнкерка: Філіп IV затримував виплату грошей англійським підприємцям, які транспортували військо³³. За саму допомогу Іспанія, ймовірно, брала на себе якісь зобов'язання перед протектором щодо англійських привілеїв у Дюнкерку. Оскільки у 1654 р. Мазаріні пропонував Кромвелю Дюнкерк взамін за укладення французько-англійського союзу, то це питання було життєво важливим для Філіпа IV³⁴.

Таким чином, наприкінці 1654 р., себто перед тим, як датовано листа Яна Вельпольського, велика кількість ірландських військ дійсно була присутня на материку у розпорядженні союзників Речі Посполитої. Проте з того самого часу, наприкінці 1654 — на початку 1655 рр., Кромвель поступово змінював свою політику щодо Франції та Іспанії. У грудні 1654 р. він спорядив сильну військову ескадру на чолі з адміралом Вільямом Пенном, що мала захопити іспанські колонії у Вест-Індії — Еспаньйола та Ямаїку³⁵. Весною 1655 р. іспанський резидент у Лондоні Дон Алонцо де Карденас не міг укласти угоди між Іспанією та Англією і врешті, в останніх числах жовтня, змушений був покинути країну³⁶. У таких обставинах Філіп IV

³¹ *Abbott Wilbur Cortez. Writings and Speeches of Oliver Cromwell. — Vol. III. — P. 219.*

³² *Ibidem. — P. 219; Gardiner Samuel Rawson. History of the Commonwealth and Protectorate 1649–1656. — Vol. III. — P. 122–123.*

³³ *Abbott Wilbur Cortez. Writings and Speeches of Oliver Cromwell. — Vol. III. — P. 280 (Кромвель до Філіпа IV, 24 липня 1654 р.); — P. 391 (Кромвель до архикнязя Леопольда Вільгельма, 4 серпня 1654 р.); — P. 393 (Кромвель до Філіпа IV, 9 серпня 1654 р.).*

³⁴ Про зацікавлення Кромвеля Дюнкерком та його захоплення у 1658 р. див.: *Grose Clyde. England and Dunkirk // The American Historical Review. — 1933. — Vol. XXXIX. — No 1. — P. 9; Howat Gerald Malcolm David. Stuart and Cromwellian Foreign Policy. — London, 1974. — P. 84, 91.*

³⁵ Інструкція Кромвеля для Пенна датована 4 грудня ст. ст. 1654 р.: *Abbott Wilbur Cortez. The Writings and Speeches of Oliver Cromwell. — Vol. III. — P. 530–532.* Див. також: *Strong Frank. The Causes of Cromwell's West Indian Expedition // The American Historical Review. — 1899. — Vol. 4. — № 2 (January). — P. 229–230; Федорук Я. Політика Англії і антиосманська діяльність Данила Калугера у 1655 році // Український археографічний щорічник. Нова серія. — К. — Нью-Йорк, 2002. — Вип. 7. — С. 232–242.*

³⁶ *Swedish Diplomats at Cromwell's Court, 1655–1656. — Doc. XVII. — P. 176 (депеша Бунде Карлові X Густаву, 19 жовтня ст. ст. 1655); Calendar of State Papers and Manuscripts... (Venetians). — Vol. XXX. — Doc. 176, 177. — P. 128–130 (депеша Сагредо до Сіньйорії, 29 жовтня н. ст. 1655).* Див. також: *Thurloe John. A Collection of State Papers of John Thurloe. — London, 1742. — Vol. IV. — P. 100.*

надіявся знайти нового союзника у війні у Фландрії, і його погляд, звичайно, було звернено до Карла Стюарта. 12 квітня 1656 р. іспанський король уклав з ним угоду, давши йому командування у Дюнкерку та Остенді³⁷. Згідно з цією угодою, іспанці дали у його розпорядження 4000 піхоти і 2000 кінноти для нападу на Кромвеля³⁸.

Водночас Англія і Франція робили поступ до укладення оборонно-наступального союзу проти Іспанії, що був підписаний у Лондоні 24 жовтня і ратифікований Мазаріні наприкінці наступного місяця³⁹. Тоді ж Кромвель прийняв декларацію війни з Іспанією.

Загалом же, обставини, в яких протектор розпочинав війну з Іспанією, як і самі причини цієї війни, залишаються об'єктом великих дискусій не лише в новітній історіографії, а й були такими вже у працях істориків епохи Просвітництва⁴⁰. Однак зміна зовнішньополітичного курсу Олівера Кромвеля з підтримки Іспанії на Францію у середині 1650-х рр., звичайно, не могла не відбитися на ірландських військах, що служили Філіпові IV. Англійський уряд не знав, що робити з такою великою кількістю ірландців, які тепер готові були зі зброєю в руках виступити проти нього⁴¹.

Загроза іноземного вторгнення в Англію у співпраці з роялістами або з ірландськими повстанцями не зникала впродовж років війни між Англією та Іспанією. У вересні 1656 р. така інформація, наприклад, була в розпорядженні державної ради, й ірландські конспіратори вели листування з роялістами щодо їхньої підтримки у таких планах⁴². Олівер Кромвель у

³⁷ *Firth Charles Harding*. *Royalist and Cromwellian Armies in Flanders, 1657–1662* // *Transactions of the Royal Historical Society, New Ser.* — 1903. — Vol. 17. — P. 68; *Idem*. *The Years of the Protectorate 1656–1658.* — London; New York; Bombay; Calcutta, 1909. — Vol. I: 1656–1657. — P. 24.

³⁸ *Swedish Diplomats at Cromwell's Court, 1655–1656.* — Doc. XLVII, note 1 (депеша Бунде до Карла X Густава, Лондон, 2 травня ст. ст. 1656); *Jones James Rees*. *Britain and Europe in the Seventeenth Century.* — London, 1966. — P. 35.

³⁹ *Whitelock Bulstrode*. *Memorials of the English Affairs: Or, an Historical Account of What Passed from the beginning of the Reign of King Charles the First, to King Charles the Second His Happy Restauration.* — London, 1682. — P. 631, 632. Див. також: *Архангельский С.* Внешняя политика Оливера Кромвеля // *Исторический журнал.* — 1943. — № 5–6. — С. 50; *Его же.* Англо-французская война с Испанией 1655–1659 годы // *Вопросы истории.* — 1947. — № 2. — С. 46–66; *Howat Gerald Malcolm David*. *Stuart and Cromwellian Foreign Policy.* — P. 82–94.

⁴⁰ *Stradling Robert A.* *Europe and the Decline of Spain.* — London; Boston; Sidney, 1981. — P. 136; *Hume David*. *The History of Great Britain, containing the Commonwealth, and the Reigns of Charles II. and James II.* — London, 1757. — Vol. II. — P. 65.

⁴¹ *Moran Patrick Francis*. *Historical Sketch of the Persecutions suffered by the Catholics of Ireland under the rule of Cromwell and the Puritans.* — P. 255.

⁴² *Ireland under the Commonwealth, being a Selection of the Documents...* — Vol. 2. — Doc. 872. — P. 620–621.

листах до свого сина Генрі часто попереджав його про ці небезпеки у таємних взаєминах між Іспанією, Карлом Стюартом та ірландцями.

Уже згадувалося про таємне повернення ірландців на батьківщину наприкінці 1655 р. Багато з них разом з шотландцями відправлялися Кромвелем до Вест-Індії⁴³. Однак велика кількість ірландських військ поверталася додому після Піренейського миру (7 листопада 1659 р.), і з цієї нагоди державна рада попереджувала уряд у Дубліні про зміцнення оборони на суші й на морі⁴⁴. Інша їхня частина продовжувала службу на континенті в Іспанії, Фландрії, Франції, Португалії, Італії й інших країнах⁴⁵.

* * *

Таким чином, на середину XVII ст. у Європі витворився особливий феномен — існування великої армії без держави і без притулку у своїй батьківщині, якою була Ірландія. Ця армія вела постійні війни за чужі для неї інтереси різних європейських країн. У цьому контексті аналіз міжнародної ситуації в Європі середини 50-х рр. XVII ст. дає добре тло, щоб пояснити згадки у джерелах про плани колонізувати Україну ірландськими військовими поселенцями, а також про ірландське посольство до польського двору навесні 1655 р.

Вивчаючи ірландські й англійські джерела, можна встановити, що фігурою, яка отримала ліцензію від протектора винайняти ірландські війська на службу до польського короля на початку 1655 р. був лорд Маскері (Donagh MacCarthy, Viscount Muskerry). Ірландський дворянин, у часи кромвелівського завоювання він був одним з лідерів партії ірландських роялістів. У червні 1651 р. під час англійського наступу й облоги Лімеріка він очолював війська Конфедерації в одній з останніх битв ірландських конфедеративних воєн⁴⁶. Після перемоги англійській армії у цій битві й після падіння Лімеріка у листопаді 1651 р. лорд Маскері чинив опір англійським військам як командувач королівської армії у Мюнстері. Проте після захоплення англійцями Голвея 12 травня 1652 р., що був останнім незавойованим великим містом Ірландії, 22 червня Маскері прийняв у Мюнстері умови капітуляції. У таких випадках після свого підданства більшість ірландських воєначальників отримувала дозвіл на набір ірландських солдатів для служби

⁴³ *Abbott Wilbur Cortez. The Writings and Speeches of Oliver Cromwell. — Cambridge, 1947. — Vol. IV (1655–1658). — P. 156 (Кромвель до генерала Монка, травень 1656 р.).*

⁴⁴ *Ireland under the Commonwealth, being a Selection of the Documents... — Vol. 2. — Doc. 1020. — P. 704; Doc. 1045. — P. 709.*

⁴⁵ *Stradling Robert A. Europe and the Decline of Spain. — P. 125; Parker Geoffrey. The Army of Flanders and the Spanish Road... — P. 226; Lockyer Roger. Habsburg and Bourbon. Europe 1470–1720. — 8th ed. — New York, 1987. — P. 419–420; Moran Patrick Francis. Historical Sketch of the Persecutions suffered by the Catholics of Ireland under the rule of Cromwell and the Puritans. — P. 55.*

⁴⁶ *Wheeler James Scott. Cromwell in Ireland. — New York, 1999. — P. 207–211.*

в інших країнах⁴⁷. Тому у 4-му пункті статей, що були прийняті Маскері, зазначалося, що він «матиме дозвіл на транспортування 5000 чоловік на службу будь-якої іноземної держави, що перебуває у дружніх відносинах з Англійською республікою (і матиме дозвіл вести переговори з будь-яким агентом або агентами, щоб це довершити)...»⁴⁸.

Після укладання Акту капітуляції Маскері, як він сам говорив у липні, мав відправитися до Іспанії з 1000 ірландців⁴⁹. У лютому 1653 р. він повернувся до Ірландії, щоб згідно з умовами свого підданства на вербувати війська, однак його було звинувачено у вбивстві. Незважаючи на це, суд виправдав його, і він знову звернувся до Кромвеля щодо вербування ірландських солдатів⁵⁰. У той самий час у Лондоні лорд Маскері намагався знайти агентів «для транспортування таких ірландців у Фландрію або в іншу частину [Європи], згідно з договором». 25 жовтня 1654 р. Чарльз Флітвуд та ірландська рада писали до Кромвеля, щоб він дозволив такий набір, оскільки транспортування такої кількості солдатів з Ірландії мало б зробити багато корисного для укладення миру в цій країні⁵¹. В останніх числах грудня 1654 р. або на початку 1655 р. Кромвель видав таку ліцензію для лорда Маскері⁵². Тепер питання стояло про те, куди він мав би відправитися на службу з цими ірландськими регіментами. Тогочасні розмови про переговори між Англією та польським королем Яном Казимиром звернули його погляд на Варшаву.

У листопаді 1654 р. на сеймі у Гродно було вироблено інструкцію польському послові до Англії Миколаєві де Бие. Лист польського короля до Олівера Кромвеля було датовано 30 листопада 1654 р.⁵³ Головним завданням його місії було переконати протектора напасти на Московську державу, відправивши сильну ескадру до Архангельська, й утворити лігу на захист Балтики⁵⁴.

У Парижі лорд Маскері уклав договір з послом Яна Казимира стосовно служби 5000 ірландців у коронній армії. Цей польський посол «відправив кур'єра, даючи королеві й двору відомість про це, на чие повернення днями

⁴⁷ Ibidem. — P. 223.

⁴⁸ Ireland under the Commonwealth, being a Selection of the Documents... — Manchester, 1913. — Vol. 1. — P. 225 (note).

⁴⁹ Ibidem. — Doc. 219. — P. 235.

⁵⁰ Ibidem. — Vol. 2. — Doc. 520. — P. 436.

⁵¹ Ibidem. — Doc. 544. — P. 452–453.

⁵² «[...] some weekes since [...]», — писав Джон Роше до Джона Турло 4 лютого 1655 р.: *Thurloe John. A Collection of State Papers of John Thurloe.* — Vol. IV. — P. 500–501.

⁵³ Ibidem. — Vol. II. — P. 731. Нотатки англійських агентів про титули Кромвеля у цьому листі див.: Ibidem. — London, 1742. — Vol. III. — P. 50, 51.

⁵⁴ Детальніше про це посольство див.: *Федорук Я.О.* Міжнародна дипломатія і політика України 1654–1657. — Львів, 1996. — Ч. 1. — С. 177–183.

очікується...», — писав 4 лютого 1655 р. Джон Роше, дворянин на службі у лорда Маскері, до державного секретаря Джона Турло⁵⁵. Інший запис, датований 12 лютого (ст. ст.) 1655 р., було друковано у примітках праці Джона Патріка Пендергаста «The Cromwellian Settlement of Ireland» із книг намісника й ради в Ірландії, що віднайшлися у вежі дублінського замку, де зберігалися архіви (the Record Tower). Згідно з цим документом, Джон Гулд (John Gould) виступав «за дорученням лорда Маскері, який має ліцензію на транспортування 5000 чоловік поза межі Ірландії на службу будь-якого князя, що перебуває у дружбі з республікою... його пан зараз має договір з польським послом про цих людей...»⁵⁶.

Ці свідчення, звичайно, знайшли точне відображення у листі Яна Вельпольського від 4 березня 1655 р. з Варшави. Однак прийом польського посла у Лондоні був далекий від того, щоб трактувати Яна Казимира, як «князя, що перебуває у дружбі з республікою». Венеційський і шведський резиденти у Лондоні писали про численні скарги англійських торговців до польського короля за арешти у Гданську, втручання в торгівлю і т. д. У червні 1655 р. польський посол, урешті, змушений був покинути Лондон, не дочекавшись відповіді протектора на його місію⁵⁷.

Однак ці зусилля ірландський регіментарів мали продовження у їхньому посольстві до Варшави, про що ми бачили з листа Андрія Ясовського. У паперах Едварда Ніколаса, державного секретаря при дворі Карла Стюарта, один з листів від 16 квітня 1655 р. з Парижа згадує про таких послів до Польщі, якими були «the Lord Musgray (себто Маскері. — Я.Ф.) and old Mr. Bealing»⁵⁸. 19 червня 1655 р., за день до того, як у Варшаві закінчив свою

⁵⁵ *Thurloe John*. A Collection of State Papers of John Thurloe. — Vol. IV. — P. 500–501.

⁵⁶ *Prendergast John Patrick*. The Cromwellian Settlement of Ireland. — P. 78 (note 2: «On reading the within petition of John Gould, in behalf of the Lord Muskerry, who has license to transport 5000 men out of Ireland to the service of any prince in amity with the Commonwealth, praying that while his lord is now in treaty with the Polish ambassador for those men... they may not be transplanted: It is ordered, etc. ... Dublin, 12 February, 1655»). Автор відкрив ці книги в Дубліні (так звані книги «The Commissioners of the Parliament of the Commonwealth of England for the Affairs of Ireland»). Пізніше Роберт Данлоп опублікував витяги з більшості з них у своєму збірнику документів з історії Ірландії часів Кромвелля. Згаданий документ не було включено до його витягів, див.: *Ireland under the Commonwealth, being a Selection of the Documents...* — Vol. 2. — P. 480–483, indexes. Див. також рецензії на цей збірник зі згадками про попередню працю Пендергаста з цими джерелами: *Wilbur Cortez Abbott* («The American Historical Review»). — 1914. — Vol. 19. — № 3. — P. 611), *W.E. Lunt* («The Annals of the American Academy of Political and Social Science»). — 1914. — Vol. 54. — P. 333), and *Goddard H. Orpen* («The English Historical Review»). — 1914. — Vol. 29. — № 13. — P. 165).

⁵⁷ *Calendar of State Papers and Manuscripts... (Venetians)*. — Vol. XXX. — Doc. 60. — P. 46; *Swedish Diplomats at Cromwell's Court, 1655–1656*. — P. 57–60, 75, passim.

⁵⁸ *The Nicholas Papers*. Correspondence of Sir Edward Nicholas, Secretary of State / Ed. Georg F. Warner. — New York, 1965 (repr. ed.). — P. 256. Див. коментар упорядника з

роботу сейм, питання ірландських осадників обговорювалося в сенаті. Сеймові документи згадують про тисячу ірландців, які просилися на службу до польського короля (їхні родини, звичайно, мали б додатися до цього числа), однак сенатори відмовили їм у заселенні земель Речі Посполитої⁵⁹. Це офіційне джерело можна вважати досить достовірним. І хоча кількість ірландських військ, що тут згадуються, набагато менша, ніж у нотатках Голінського, проте ці новини співпадають з інформацією Ясовського про сеймові обговорення. Таким чином, у червні 1655 р. польські урядовці на сеймі вичерпали питання стосовно ірландських осадників на українських землях. Згідно з листом Ясовського, причина такої відмови у проханні ірландських колоністів виглядала досить логічною: було важко передбачити, чи така велика кількість війська не поведе своїх власних, ворожих для Речі Посполитої, відносин з козаками.

У листопаді 1655 р. лорд Маскері разом з англійським королівським двором був депортований з Франції⁶⁰. Наступного року в листопаді він уже згадується у Фландрії з ірландськими регіментами зібраними переважно у Франції на службі в Карла Стюарта⁶¹.

Отже, виявлені документи, що публікуються в додатку, порушують нові проблеми у взаєминах між польським двором, Англією та Ірландією у роки протекторату Кромвелля⁶². Вони засвідчують про одну зі спроб польської влади частково розв'язати проблему козацьких повстань за допомогою колонізаційної політики й заселення територій між землями Корони Польської та козацької України.

приводу цих двох осіб: «An unrecognizable title, unless Muskerry is meant. “Old Mr. Bealing” is probably Richard Bellings, historian of the war in Ireland in 1641–1643». Нотатки про різні посольства Белінга до європейських держав див.: Webba Alfred. *A Compendium of Irish Biography: Comprising Sketches of Distinguished Irishmen, and of Eminent Persons connected with Ireland by Office or by their Writings.* — New York, 1970 (repr. ed.: Dublin, 1878). — P. 15–16.

⁵⁹ *Ochmann-Staniszevska Stefania, Staniszevski Zdzislaw.* Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. — T. I. — S. 237, 247.

⁶⁰ *Abbott Wilbur Cortez.* The Writings and Speeches of Oliver Cromwell. — Vol. III. — P. 938.

⁶¹ *Thurloe John.* A Collection of State Papers of John Thurloe. — London, 1742. — Vol. V. — P. 588; *Firth Charles Harding.* Royalist and Cromwellian Armies in Flanders, 1657–1662. — P. 70.

⁶² Наприклад, деякі спеціальні дослідження про взаємини між Англією та Річчю Посполитою у період протекторату Кромвелля не згадують про ірландські регіменти або про їхнє посольство до короля Яна Казимира: *Jasnowski J.* England and Poland in the XVth and XVIIth Centuries (Political Relations) // Polish Science and Learning. — London; New York; Toronto, 1948. — № 7. — P. 50–54 (chapter ‘England and Poland during the Cromwellian Revolution’); *Przedziecki Rajnold.* Diplomatic Ventures and Adventures: Some Experiences of British Envoys at the Court of Poland. — London, 1953. — P. 95–103.

ДОДАТОК

№ 1

4 березня 1655 р. — Витяг з листа войницького каштеляна Яна Вельпольського до польського короля Яна Казимира з пропозиціями стосовно осадництва ірландських колоністів на козацьких землях

Copia listu i. m. p. woynickiego do krola j. m-ci na Conuokatyą.

[...] Nie widze expeditionem modum, iako kilka tysięcy Irlandczykow, ktorzy, iakom słyszał, że powiadano, ofiarowali się na służbę w. k. m-ci, panu m. mciwemu, iako nayprędzy zaciągnąć. Upatruię ia w tym siła commoda: ludzie iusz gotowi, przes stanowisk, przes nizczenia panstw w. k. m-ci, dawszy im zacnego iakiego y biegłego in tractandis externorum animis commissarza, prosto nie bawiąc się pod regiment ich mciow p. p. hetmanow przydą. A nie tylko in bello usu illorum bydz mozna, ale znaiąc ich za ludzi woiennych, hoc locorum asperitas hominum quoque ingenia durat, na mieysce Kozakow w tamtych kraiach osadzić moze w. k. m., p. n. młciwy, przes co munimentum i zasłona od tamtey strony Oyczyznie się uczyni, y onym to oraz loco mercedis erit, z ktorych przednieysi mogliby się y ad praerogatiuis nobilitates przypuscic..., co by wielki, iako y sama nationum diuersitas, obicem wszelakim napotym rebelliom uczyniło. [...]

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. — Archiwum Publiczne Potockich. — Ks. 45. — T. 1: Jan Wielopolski, biecki, bohenski starosta m. p. W Wielicz[c]e d[ie] 5 augusti 1655. — Fol. 16–16 v. Копія.

№ 2

26 червня 1655 р. — Витяг з рукопису Мартина Голінського із записом листа казимирського райці Андрія Ясовського про посольство ірландського капітана до Яна Казимира з проханням прийняти 40000 ірландців на службу

1655. Z Warszawy od p. Iasowskiego, raice kazimierzskiego, data 26 iuny do nas do Kazimierza. [...]

Parlament angielsky, ktorzi zabieli swego krolia, dawszi go sziąc, y na sina iego nastapieli. Przi ktorim kroliewiczzu oponowała sie Scotia albo Socka ziemya, takže Hibernia albo Isliandowie, ktorzi są katolicy. Angielcikowie, ze są wictoramy woyni, wipędziaią ych z ich własnich ziem, ktorzy niebożęta ustąpicz muszą y zonami, y z dzyecmi, ktorych iest na dwakroc sto tysięczy. Między ktoremi iest 40000 do boiu, ktorich oberster albo kapitan stamtąd przyiehał do krolia i. m. y do Rzeczy Pospolitey, prosąc y suplikuiąc, aby ych Rzecz Posp[olita] raczyła yh przyiącz y aby im dano stukę ziemie, kędibi sie mogli kolokowacz y osadzacz. A te 40 tisięczy ofiaruią sie zarazem yszcz przeciwko nieprzyacieliowu, kędy im krol i. m. roskaze, nie hczacz zadni zapłaty, telko o to proszą, aby sie mogli ostacz przi tich miastach, ktorych dostaną od nieprzyacieli

y tey ziemie. Nie hciely na to panowie y sliachta pozwolic, obawiając sie tego, zebi nie bely tak, iako przed tym y krzyzaczy w Prusieh, zmocniwszy sie, nie bely sylny Polakom.

Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. — Ф. 5: Оссолінські. — Од. зб. 189/II. — Арк. 759–760.

№ 3

1657 (?). — Витяг з польського анонімного трактату з дискурсом про вигоди для Корони від колонізації ірландцями та валійцями слобід на Україні

[...] A nawet mogłaby Rzeczpospolita cudzoziemcami słobody — mianowicie na Ukrainie — osadzić, zaciągając coraz nowych regimentarzów, a te im poseszje dawając, jako się już z tym ofiarowali Irlandczycy, dobrzy żołnierze i katolicy. Walonów także natio populosissima, a przy tym catholica prędko by się tu dała zwabić, bo ich także jako i Irlandów paupertas domi premit. Tak by tedy miała Rzeczpospolita i większą z ludzi obronę, i dostateczniejszą intratę według owego: “ubi populus, ibi obolus”. [...]

Pisma polityczne z czasów panowania Jana Kazimierza Wazy (1648–1668). Publicystyka–Eksorbitancje–Projekty–Memoriały / Wyd. S. Ochmann-Staniszevska. — Wrocław etc., 1989. — T. I: (1648–1660). — Dok. 42: Rada do poprawy Rzeczypospolitej Polskiej [1657]. — S. 202.